

VOETEN AAN GROND IN HELDER WATER

LEIDENDE IDEEËN VOOR EEN
TOEKOMSTBESTENDIG WATERSYSTEEM

INHOUDSTAFEL

Even recapituleren: waarom zijn we deze arena gestart? 4

Waar staan we nu? 9

Leidende ideeën **11**

1. Te veel water is niet hetzelfde als te weinig water 12

2. Tussen boer en kikker 15

3. Water als kapitaal 17

4. Regionaal metabolisme 22

5. Uitgeleidend idee: ander water vraagt andere wijsheid . . . 25

**WHISKY IS FOR SIPPING,
WATER IS FOR WAR**

MARK TWAIN

**NUCLEAR POWER IS
ONE HELL OF A WAY
TO BOIL WATER**

ALBERT EINSTEIN

**FOR SOMETHING TO BE PROPERTY IT MUST IN
THE EYES OF THE LAW BE CAPABLE OF BEING
APPROPRIATED. WATER ALWAYS ESCAPE THE
ATTEMPTS OF MANKIND TO TAKE CONTROL
OVER IT, SINCE IT IS ALWAYS ON THE MOVE,
FROM ONE PLACE TO ANOTHER AND FROM ONE
PHYSICAL STATE TO ANOTHER (FROM LIQUID TO
VAPOUR TO LIQUID) – AND FOR THIS CANNOT BE
COMPLETELY APPROPRIATED.**

THE LAW ON PROPERTY BY LAWSON AND RUDDEN

*Water. Soms loopt het rechtdoor
als een ideologie, een vastberaden stoet
van stilte, naar de zee,
de grote internationale
waar alle water zijn overtuiging haalt
(om desnoods dijken te breken).
Soms hangt er nevel over:
dromend water: het droomt dat het zweeft
en dan zweeft het ook. En later, oud geworden,
Trekt het zich terug in een vijver
met een rijk innerlijk leven.
Water, alle schijn draagt het in zich mee
en blijft altijd zichzelf, altijd anders
en altijd water.*

*Herman De Coninck (1944-1997)
uit: De gedichten (2014)*

EVEN RECAPITULEREN: WAAROM ZIJN WE DEZE ARENA GESTART?

WATER IS EEN PRIMAIRE LEVENSBEHOEFTE, het is dan ook logisch dat we ons er op organiseerden om dat water ook toegankelijk en bereikbaar te maken voor verscheidene menselijke en maatschappelijke behoeften. De basis is de natuurlijk waterkringloop. Heel bondig: water vanuit zee komt door verdamping en neerslag in de rivieren terecht, en stroomt vervolgens weer terug naar zee. Daarop heeft de mens in de loop der jaren zijn eigen kringloop geënt. We onttrekken water aan de grond of uit de waterlopen, vangen hemelwater op, lozen gebruikt water naar de bodem of naar waterlopen, en bouwen een uitgebreide infrastructuur uit om al die processen te kunnen beheren en controleren (waterzuiveringsstations, drinkwaterleidingen, riolerings, kanalen, enz.).

SOMMIGE VAN DE MENSELIJKE INGREPEN in het watersysteem hebben onmiskenbaar bijgedragen tot een substantiële welvaartswinst, ook in Vlaanderen, en, via gezondheidswinsten, zeker ook aan het welzijn. Dat was expliciet de reden om die ingrepen uit te voeren. Ze hebben de krachtige ontwikkeling van onder meer de landbouw, de havenactiviteiten, de industrie, de handel en de tewerkstelling gestimuleerd.

MET IN VLAANDEREN vandaag 6,4 miljoen overwegend welgestelde inwoners, een industriële sector waar 500.000 medewerkers voor meer dan 50 miljard euro aan bruto toegevoegde waarde creëren, 24.000 landbouwbedrijven die samen 600.000 hectare land bewerken en verantwoordelijk zijn voor bijna 12% van het BBP, een ruimtebeslag van 6 ha/dag door functies die minstens een gedeeltelijke verharding teweegbrengen en de ruim 1.000 kilometer waterwegen in Vlaanderen (waarvan 650 km door de mens aangelegd) die voor de professionele scheepvaart worden gebruikt, ontstaat er evenwel een toenemend spanningsveld tussen de noden van onze maatschappij, en hoe we ons hierop organiseren, en de natuurlijke veerkracht van ons watersysteem. Dit spanningsveld uit zich vandaag reeds in problemen op het niveau van waterschaarste, wateroverlast en waterkwaliteit. Deze zadelen ons op met steeds groter wordende maatschappelijke kosten (denk maar aan de verzekeringskosten, gezondheidskosten, bijkomende investerings- en operationele kosten in de waterinfrastructuur). →

DIT SPANNINGSVELD zal zich ongetwijfeld nog doorzetten als gevolg van de voorspelde demografische evoluties, de bijhorende impact op grondstoffen en ruimte, evoluties in het klimaat, toenemende congestie van het wegverkeer, toenemende verstedelijking en maatschappelijke tendensen naar zelforganisatie.

LANGE TIJD is de organisatie van ons watersysteem en onze waterketen heel performant gebleken. Vlaanderen heeft een indrukwekkend waterwegnet, een performant drinkwaternet dat topkwaliteit drinkwater levert, en het heeft een uitgebreid rioleringsnetwerk dat gebruikt water ook weer kan afvoeren. De onderliggende logica van het systeem is evenwel sterk lineair en gericht op beheersing. Drinkwater wordt gewonnen uit grond- en oppervlaktewater. Na verbruik door gezinnen en bedrijven wordt het afvalwater afgevoerd en gezuiverd, en afgevoerd naar oppervlaktewater. Hemelwater volgt daarbij meestal dezelfde weg. Zo wordt er, ondanks een lage waterbeschikbaarheid in Vlaanderen, veel water onttrokken aan natuurlijke hulpbronnen en afgevoerd naar de zee. Die hulpbronnen worden evenwel niet aan hetzelfde tempo weer aangevuld. Bovendien bedreigen verschillende vormen van vervuiling de kwaliteit van zowel grond- als oppervlaktewater.

NAAR EEN SYSTEMISCHE VRAAGSTELLING

ER IS GEEN ÉÉN CENTRALE VRAAG met betrekking tot de toekomst van het watersysteem. Het gaat veeleer om een reeks vragen. Vele vragen werden al eerder wel eens gesteld, op verschillende plekken door verschillende mensen. Hebben we voor alles waar we drinkwater voor gebruiken wel echt water van drinkwaterkwaliteit nodig? Zijn publieke drinkwatermaatschappijen als enigen in staat om drinkbaar water te produceren in tot in de huizen te leveren? Is een denkkader waarbij de mens leidend is boven de natuur in de omgang met water nog volhoudbaar? Hoe gaan we in tijden van schaarste een rechtvaardige toegang tot water blijven garanderen? Hoe sterk wordt het watersysteem beïnvloedt door (verwachte) verandering in het energie-, mobiliteits- en voedselsysteem? Is ons governance model uitgelijnd met de hedendaagse wateruitdagingen? Daarnaast zijn er ook nieuwsoortige vraagstukken die toenemend aandacht vragen. Zo is er het vraagstuk van de kwetsbaarheid van ons watersysteem, vooral in relatie tot terrorisme, denk aan bewuste besmetting van het watersysteem. Maar ook de verwachte verhoging van de zeespiegel herkadert een aantal vraagstukken. Daaruit blijkt de toenemende complexiteit van deze uitdagingen, die steeds moeilijker als los van elkaar staande problematieken kunnen bekeken worden. →

COMPETITIE OP WATER!

EEN BELANGRIJK VERTREKPUNT van dit arenatraject was een inventaris van alle waarden die we als maatschappij van water verwachtten. Een co-creatie oefening met actoren uit het waterlandschap leverde een reeks van functies waarvan we verwachten dat water zo voor ons vervult om een reeks meerwaardes te produceren.

Water als ENERGIEDRAGER

Brandbestrijding – waterkracht – waterstraalsnijden – brandstof – koeling –
klimaatbeheersing

TRANSPORT over water

Recreatie – personenvervoer – goederenvervoer

Water als TRANSPORTMIDDEL¹

Grondstoffen – afval – oplosmiddel

Water als LEEFBAARHEID²

Religie – identiteit – cultuur – kunst – oorlog – urban canyoning – toerisme –
wellness – urban fishing – watersport

Water als BRON VAN LEVEN

Fotosynthese – gezondheid – reproductie – habitat – drinkwater – plantengroei

Water als GRONDSTOF

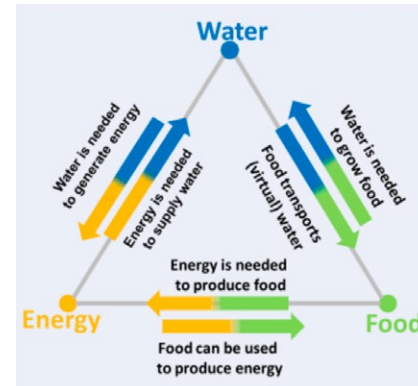
Waterstof – drank - voeding

-
- 1** Met water als transportmiddel wordt verwezen naar de functie van water om bepaalde (grond)stoffen te 'vervoeren' of af te voeren (bv. via de riolering).
 - 2** Oorspronkelijk was dit 'water als beleving', in een later co-creatietraject werd dit aangepast naar "water als leefbaarheid", omdat dit dan zowel de beleving, als de stedelijke problematiek (bv. hitte eiland effect) kon omvatten.

UITGANGSPUNT VAN DE OEFENING was dat tot nog toe het mogelijk was om al die functies te accommoderen op vlak van water, maar dat de competitie op water gestaag gaat toenemen, door bijvoorbeeld de blijvende koppeling van toenemende bevolking aan een toenemende watervraag, economische groei die eveneens resulteert in stijgende watervraag, enz. Daarnaast zijn er ook transities die op elkaar beginnen in te werken. Zo bevat de huidige beleidsnota van de minister van Mobiliteit en Openbare Werken bijvoorbeeld een expliciete passage over waterschaarste en droogte:

“10. Waterschaarste en droogte We moeten Vlaanderen beter beveiligen tegen overstromingen en waterschaarste. De klimaatverandering lijkt onafwendbaar, en de gevolgen ervan voor ons watersysteem tekenen zich af en mogen allerminst worden onderschat. De voorspelde zeespiegelstijging en de frequentere periodes van intensieve neerslag, afgewisseld met langdurige periodes van droogte, maken ons watersysteem en dus Vlaanderen alsmat kwetsbaarder, tenzij we gepaste maatregelen nemen. (...) Anderzijds waren de langdurige droogteperiodes in 2017, 2018 én 2019 een wake up call voor de nefaste economische en ecologische impact van waterschaarste, waardoor zowel de waterkwantiteit als -kwaliteit van onze rivieren en kanalen onder hoge druk kwamen te staan. (...)”

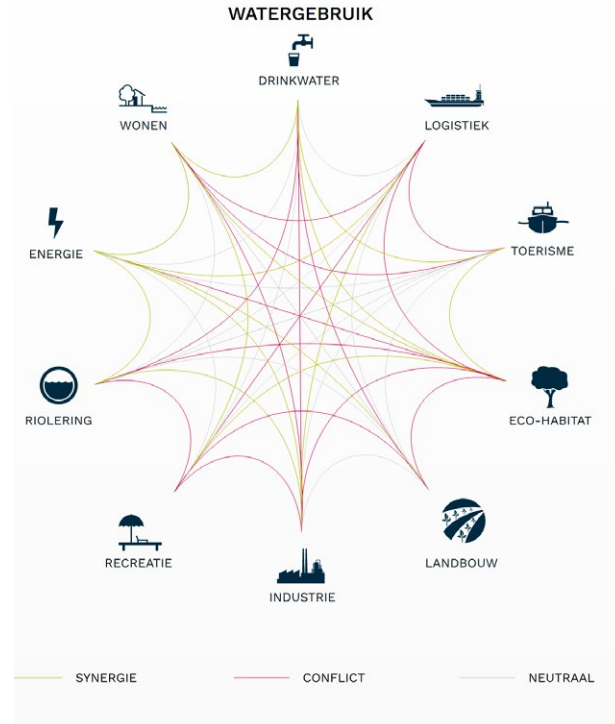
MAAR OOK ENERGIE EN VOEDSEL ZIJN IN TRANSITIE, en zijn onderling met elkaar verbonden. Dat wordt het duidelijkst erkend in wat men de Energy-Food-Water-nexus is gaan noemen. De impliciete verstrengeling van de veranderingen in die 3 maatschappelijke systemen.

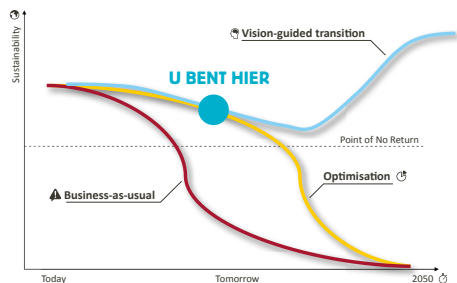
DE TE VERWACHTEN COMPETITIE op het watersysteem is dus geen makkelijk af te bakken vraagstuk, maar een verweven uitdaging met veel actoren. Een belangrijke vraag is dan ook hoe er met die competitie zal omgegaan worden. Je kan werken met een strikte prioritisering of rangordening van toegang van actoren. Dat vertrekt echter van een aantal assumpties, die we hier van dichtbij willen bekijken. De vraag is dan bijvoorbeeld in hoeverre een rangorde kan omgaan met de onderlinge verstrengeling van de verschillende ‘waterclaims’? →

IN HOEVERRE veronderstelt zo een aanpak dat de randvoorwaarden controleerbaar zijn? Wat gebeurt er bijvoorbeeld als er aan de grens plots een toevoer wordt afgesloten, of de waterstroom wordt omgekeerd? In hoeverre veronderstelt een afschakelplan volgzaam actoren die volledig op de hoogte zijn van de afspraken?

NEVENSTAANDE FIGUUR, die we ontleenden aan de Liquid Commons van Amsterdecks, toont, weliswaar nog in sterk sectorale opdeling, de complexe samenhang van doelstellingen voor het watersysteem. Het toont de inherente (potentiële) conflicten bij een doorgezette sectorale benadering, maar duidt vooral ook synergieën aan. Mogelijkheden om verschillende watervraagstukken met elkaar te verbinden, en na te denken over welke vernieuwende maatschappelijke coalities, waardemodellen, governance arrangement, kennis-actieverbindingen dat mogelijk maakt. De ideeën die we jullie verder zullen presenteren zijn daarvoor een, hopelijk inspirerende, aanzet. ■

WAAR STAAN WE NU?

DE VOORBIJE ARENA'S hebben we de tijd genomen om de denkruiimte op te rekken, zodat er een brede waaier aan perspectieven binnen paste, die elkaar konden aanvullen en verdiepen. Wij zijn aan de hand van de metafoer van de ijsberg op zoek gegaan naar dieperliggen denkkaders en redeneerpatronen die ervoor zorgen dat aanpakken die tegen hun grenzen botsen steeds opnieuw in stelling worden gebracht, en nieuwe denkpistes maar moeilijk ingang vinden.

Ook in zichzelf herkennen de arenadeelnemers bepaalde taboe's en heilige huisjes. Het leidde ertoe dat er in vele en soms verre richtingen ideeën verkend werden. In twee open denksessies werd zo een rijkdom aan gedachten en ideeën bijeengebracht. Concrete cases verbonden de ideeën met bestaande innovatieve praktijken, waardoor ze begonnen te leven.

EEN DERDE SESSIE bij groentenverwerkingsbedrijf Ardo in Ardoorie, bracht voor de eerste keer een aantal denkpistes bij elkaar tot wat mogelijk leidende ideeën zouden kunnen worden voor het toekomstige watersysteem. De arena gaf aan het einde van de arena aan dat het aanbrengen van een richtinggevende structuur het denkproces vooruit zou kunnen helpen. Die structuur hebben we opgehangen aan wat we leidende ideeën zijn gaan noemen. Het zijn denkruimtes die geopend worden vanuit het 'herdenk' proces dat in de arena-plaats vond, en dat leidde tot een aantal denkpistes waar naar ons gevoel een aantal denkrichtingen samenkwamen. De leidende ideeën zijn niet uitsluitend of duidelijk afgebakend. Sommige ideeën uit de arena lopen er dwars doorheen. En soms zou je van het ene leidende idee ook naadloos bij een ander kunnen uitkomen. Maar elk idee draagt volgens ons wel de potentie in zich om uitgedacht te worden tot een oplossingscorridor (of transitiepad). En coherente set van ingrepen, beleidsmaatregelen, innovaties, samenwerkingsvormen, enz. waarlangs de omslag naar een robuust en duurzaam watersysteem kan gaan plaatsvinden. →

We presenteren deze leidende ideeën als een uitnodiging naar de arenaleden om er verder mee aan de slag te gaan. Maar laat ze ons eerst even introduceren. Bij elk leidend idee zetten we het idee eerst bondig en kernachtig neer. Daarna geven we ook nog een zicht op het materiaal dat gebruikt werd om het idee op te bouwen, dat kan het idee soms wat diepte of kadering geven. ■

LEIDENDE IDEEËN

LEESWIJZER

DE LEIDENDE IDEEËN zijn opgevat als een worp in de toekomst. Ze schetsen invalshoeken die als ingang kunnen dienen van hoe een gewenste toekomst er kan gaan uitzien. Elk idee wordt opgebouwd via sprekende titels, schetst een perspectief op de waterwereld, en toont voor zover mogelijk al een uitwerking van nieuwe manieren van denken, organiseren, governance, financieel kijken om de ideeën vorm te geven.

ELK IDEE wordt zo steeds gebald ingeleid. Na elk idee volgt er steeds nog een stuk waarin we puzzelstukken opgenomen hebben die ons geholpen hebben om het idee vorm te geven. Het is een kleine blik achter de schermen van de totstandkoming van de leidende ideeën, zou je kunnen zeggen.

ONZE INSTEEL was om eerste de gebalde beschrijvingen van de leidende ideeën door te lezen en even aan te voelen of het idee voor jou als arenalid (1) herkenbaar is, (2) of het je structuur biedt in de rijkdom van ideeën in de arena, en (3) of het je prikkelt om erop verder te denken. Al naargelang hoe positief je op die vragen antwoord, kan je dan de extra puzzelstukken doorlezen om te kijken of je daarmee het leidend idee kan bijstellen zodat het voor jou beter klopt. Door een element toe te voegen dat voor jou mist, bijvoorbeeld. Of door de nadruk ergens anders heen te brengen.

MAAR OOK wie gewoon nieuwsgierig is, kan de puzzelstukken vanzelfsprekend probleemloos verorberen...

1. TE VEEL WATER IS NIET HETZELFDE ALS TE WEINIG WATER

Lokale kennis neemt af

Lokale kennis van het water is steeds meer overbodig geworden door een toenemend centraal beheer van het watersysteem en een verwachting van de burger dat de overheid problemen voor haar efficiënt aanpak. Dat efficiënt aanpakken wordt in praktijk gedomineerd door een sterk 'bufferdenken' (aantal kubieke meters vasthouden of ophouden), binnen een schijnbare tegenstelling tussen euro's en natuur en gekenmerkt door een doorgedreven controle en beheersingsparadigma.

Beleid gestuurd door extremen én vertaald in gemiddelden

Overstromingen vormden vaak een momentum om een maatschappelijk draagvlak te krijgen om in actie te komen. Het beleid is daardoor vaak een antwoord (met enkele jaren vertraging) op calamiteiten uit het verleden, zijnde dus in hoofdzaak overstromingen. Daarnaast stellen we ook vast dat het beleid wordt vertaald in gemiddelden. Zo worden op vandaag

nieuwbouwprojecten ontworpen vanuit het vertrekpunt dat ze moeten tegemoetkomen aan de gemiddelde watervraag van een gezin. Daardoor wordt dat niveau van waterverbruik dus voortdurend gereproduceerd en structureel voor lange termijn ingebed in ons woningbestand.

Waterintelligentie opnieuw opbouwen

We erkennen de nood aan lokale kennis wel. Het rapport Vlaanderen Wijs met Water omschrijft dat iedereen zou moeten weten *'wanneer water komt, hoe en wanneer je het opvangt, en hoe en wanneer je het moet laten gaan'*. Om hiertoe te komen is er nood aan het herstellen of opnieuw opbouwen van een vorm van collectieve 'waterintelligentie'. Hiervoor zijn andere mentale modellen en vertrekpunten nodig zijn dan degene die we op vandaag gebruiken voor kennisopbouw bij experts. Intelligentie kan enkel maar opgebouwd worden door het ook zichtbaar te maken. Als we drinkwater enkel zouden gebruiken om te drinken, betekent dit een sterke omslag in de manier waarop de waterbevoorrading in huizen wordt georganiseerd én dat deze omslag zichtbaar gemaakt wordt. →

“Drinkwater wordt pas water als het uit de kraan komt.”

PUZZELSTUKKEN OM TOT HET LEIDEND IDEE TE KOMEN:

Aan de basis van zowel het te veel als te weinig water, en de extremiteit waarmee die zich steeds meer voordoen, ligt een onregelmatigheid die versterkt wordt door klimaatverandering.

STELLING: *Het oplossen van situaties met een teveel aan water biedt geen garanties voor het vermijden van een occasioneel of structureel tekort aan water, daar waar oplossingen voor het vermijden van een watertekort, al een groot hefbomen voor het omgaan met een teveel aan water in zich draagt. True or false?*

Teveel water heeft als verschijnsel een sterk lokaal karakter. Slechts heel uitzonderlijk, denk aan de Nederlandse watersnood in 1953 en die in Vlaanderen in 1976, kwam een teveel aan water op bovenlokaal of zelfs regionaal niveau voor. Daar waar een watertekort de neiging heeft om vrij snel tot een regionale, meer collectieve problematiek te verschuiven.

Tekort aan water raakt een ander register van oplossingsdenken aan. Al was het maar omwille van het vertragingseffect dat erin schuil gaat: je moet nu dingen beperken om in de toekomst niet in problemen te komen (daar waar een teveel er doorgaans gewoon is). Zelfs als burgers wordt aangemaand of verboden om hun

auto te wassen of het gras te sproeien met leidingwater, komt er bij hen nog steeds water uit de kraan. Maar het vertragingseffect speelt ook in het aanspreken van grondwaterlagen. Als die in de zomer te zwaar worden aangesproken, vraagt het een hele tijd en veel neerslag om die weer aangevuld te krijgen tegen een volgende zomer. Dat lukte vroeger doorgaans probleemloos, maar het werd vorige zomer al duidelijk dat daar geen garantie meer voor bestaat, indien we verder gaan zoals we nu bezig zijn.

Incidentele tekorten kunnen zo structurele tekorten worden, waardoor de competitie verschuift naar bijvoorbeeld oppervlaktewater. Het hoeft niet te verwonderen dat de aanspraak op oppervlaktewater vanuit de landbouw pas de laatste jaren toenemend zichtbaar wordt¹. Nog een aanduiding van de onderlinge verwevenheid van de verschillende maatschappelijke waterclaims.

Ook technologische innovaties spelen in op de verwevenheid tussen het vermijden van watertekorten en de energietransitie. Onder de noemer van rithermie vind je dan innovaties zoals vloerverwarming die gevoed wordt met warmte uit de vaatwasmachine. →

¹ <https://www.milieurapport.be/sectoren/landbouw/brongebruik/waterverbruik/waterverbruik-landbouw>

Maar bij kringloopdouches met warmterecuperatie gaat het nog een stap verder. omdat deze douches door de combinatie van sterke vermindering van watergebruik en efficiënte warmteherwinning mogelijk het fossielvrijmaken van woningverwarming faciliteren.

Voor de residentiële sector legt het denken over voorkomen van tekorten een aantal belangrijke mentale modellen bloot bij de woningbouw. Zo wordt water gecapteerd op hoogte (via het dak), en dan naar beneden geleid en onder de grond opgeslagen in een buffer, waarna het weer moet opgepompt worden om op de verschillende verdiepen te kunnen gebruikt worden. Dat is mogelijk nog een naïef voorbeeld. Tot op vandaag worden nieuwbouwprojecten evenwel nog ontwerpen vanuit het vertrekpunt dat ze moeten tegemoetkomen van de gemiddelde watervraag van een gezin, en die watervraag wordt ongeacht of het over koken of over planten sproeien gaat, doorvertaald in liters hoogkwalitatief leidingwater. Daardoor wordt dat niveau van leidingwaterverbruik dus voortdurend gereproduceerd en structureel voor lange termijn ingebed in ons woningsbestand voor de komende decennia, alle evoluties in de aanleg van waterputten bij nieuwbouwwoningen ten spijt.

Om de middelange en langetermijndoelstelling i.k.v. de klimaatambities te realiseren wordt in het Vlaams Regeerakkoord (2019- 2024) wel ook zeer sterk ingezet op renovatie. De vraag klinkt steeds luider (o.a. vanuit de sociale partners) om deze renovatiegolf aan te grijpen om niet enkel op het gebied van energie maar ook op het gebied van water een belangrijke stap vooruit te zetten.

STELLING: *Als we drinkwater enkel gebruiken om te drinken, betekent dit een sterke omslag in de manier waarop de waterbevoorrading in huizen wordt georganiseerd.* ■

2. TUSSEN BOER EN KIKKER

Het water is nog te diep (of net niet diep genoeg)

In de gesprekken kwamen we volgende situatie tegen. De boer wil irrigeren om zijn gewassen te kunnen laten groeien, of zelfs gewoon laten (over)leven. Het waterpeil in de waterloop waaruit hij water wil putten, is echter zo laag dat de kikkers erin dreigen om te komen. De boer voelt zich vastgezet, want hij wil de kikkers evengoed sparen, maar hij moet wel brood op de plank krijgen. De overheid treedt op als behoeder van de kikkers (administratie milieu), de boer voelt zich genegeerd in zijn belangen als behoeder van zijn inkomen. Hoewel er een tekort aan was, was het water tussen boer en kikker toch nog te diep...

De gezondheidsboer en waterboer beren onze rijkdom

We zien boeren vooral als producenten van voedsel en gewassen. Dit vertaalt zich in een economisch model ('businessmodel') gericht op productiviteit. Nochtans kijken we voor een groot deel van onze oplossingen voor de wateruitdaging naar landbouwgebied (bufferbekkens, beheerovereenkomsten,...), zonder op vandaag goed te weten waar we nu eigenlijk met die landbouw op langere termijn naartoe willen. Stel je voor: een perspectief

waarin we boeren maatschappelijk een veel bredere rol toebedelen als 'bodembeheerder of 'waterbeheerder'. Dit verlicht de druk op het voedselgericht model en opent nieuwe mogelijkheden. Als voorbeelden van hoe we dat zouden kunnen inbeelden, kwamen in de transitieruimte alvast de gezondheidsboer en de waterboer naar voren.

In contact met elkaar ontstaat een nieuwe economie

Zo'n gezondheidsboer doet de schotten tussen gezondheidsbeleid en landbouwbeleid vervagen en maakt dat de boer weer in een direct verband met zijn klanten komt te staan. Dit hoeft geen negatief effect te hebben op de opbrengsten. Gezien er in deze filosofie zelden een overaanbod zal zijn, zullen prijzen niet (drastisch) dalen en verdient de gezondheidsboer er ook zijn brood mee. En kunnen we we bijvoorbeeld externe milieu- en gezondheidskosten of -baten meenemen in prijsbepaling? De gezondheidsboer opent nieuwe denkkaders. ARDO bundelt de krachten van 362 boeren in een coöperatieve voor bio-landbouw ("samen staan we sterk"). Is dit een eerste uiting van een nieuw businessmodel? En van nieuwe waardenetwerken die nieuwe governance arrangementen vragen? →

***“De streek waar ik woon, noemen ze de Groene Apotheek voor de regio, door het produceren van gezond en vers voedsel voor de mensen.”
(Jan De Dood)***

PUZZELSTUKKEN OM TOT HET IDEE TE KOMEN:

Boeren worden als beroep nog steeds primair gekaderd binnen productie van voedsel en gewassen. Het economisch model (het ‘businessmodel’) waarbinnen ze werken is daarom ook vooral op de productiviteit daarvan toegespitst. Een perspectief waarin we hen maatschappelijk veel bredere rol zouden toebedelen, laat het ons ‘bodembeheerder’ noemen, zou tegelijk de druk op het voedselgericht model kunnen verlichten, en tegelijk nieuwe mogelijkheden openen. Als voorbeelden van hoe we dat zouden kunnen inbeelden, kwamen in de transitieruimte alvast de gezondheidsboer en de waterboer naar voren.

Wat als er in de toekomst voornamelijk gezondheidsboeren zijn in België/Vlaanderen? Dit zijn boeren die doelbewust instaan voor gezond, biologisch (geen pesticiden en overmatig gebruik van meststoffen) voedsel [binnen een korte keten]?

Een belangrijke omslag in het idee van de gezondheidsboer, is onder meer dat de schotten tussen gezondheidsbeleid en landbouwbeleid vervagen, maar ook dat de boer weer in een direct verband met zijn klanten komt te staan. Dit hoeft geen negatief effect te hebben op de opbrengsten. Gezien er zelden een overaanbod zal zijn (door productiviteitsdruk)

zullen prijzen niet (drastisch?) dalen en verdient de gezondheidsboer er ook zijn brood aan. Vanuit de overheid kan gedacht worden aan extra stimulansen. Zoals dat bij stijgende volksgezondheid (bijvoorbeeld via de Better Life Index of the General Health Questionnaire) in het watergebied waar die boerena actief zijn (of stroomafwaarts ervan), worden de vermeden gezondheidskosten verdeeld onder de gezondheidsboeren? Of waarom ook niet gezondheid en milieuvordelen in verdienmodellen van landbouwers en leveranciers meenemen. Geruggensteund door een internalisering van de externe kosten in de voedselprijzen, al dan niet als zichtbaar surplus (zoals de netwerkbeheerskosten in de energiefactuur). En de basis wordt meteen gelegd voor een preventieve gezondheidszorg die mensen gezond houdt.

En we zagen het dus al voor een deel gebeuren bij ARDO: de krachten van 362 boeren gebundeld in een coöperatieve voor bio-landbouw (“samen staan we sterk”). Of bij projectontwikkelaars die mee investeren in het zuiveren van rivieren, meren,... zodanig dat de vastgoedwaarde van het aanpalend terrein stijgt (water waar je in kan zwemmen, geeft extra beleving aan je woonplaats). Maar we vergeten er nu veel meer dan we er noemen. ■

3. WATER ALS KAPITAAL

Water is kapitaal als startpunt

Twee belangrijke kenmerken van hoe we met kapitaal omgaan, is dat we ernaar streven om het groter te maken, en niet het tot de laatste cent op te gebruiken of ons zelfs in de schuld te steken. En elke keer als we toestaan dat vervuiling van welke aard ook, in ons water terecht

komt, dan weten we dat iemand dat nadien ook weer zal moeten verwijderen, als we het 'ecologisch kapitaal' (water als bron van leven) willen bewaren of vergroten. Bij elke vervuiling steken we ons als samenleving dus in de schuld, zou je kunnen stellen. Beeld je in dat veel meer dan nog dan het beboeten van vervuiling, er een beloning zou zijn wanneer iemand het waterkapitaal vergroot. Ontwikkeling rond het gebruik van waterrekeningen in het denken rond Natural Capital Accounting zouden daar ondersteunend in kunnen zijn.

Het is kapitaal dat water meer is dan enkel geld

Het idee van de meervoudige maatschappelijke en economische waarde van water zit bijvoorbeeld al vervat in het concept van ecosysteemdiensten. Hoe meer van die diensten we water kunnen laten leveren, hoe groter het 'kapitaal' dan wordt. Daarnaast slaat water als kapitaal ook terug op de watervoorraad (het vloeibaar spaargeld, bij wijze van spreken) die je beschikbaar wil houden voor wanneer het nodig is, op een manier die de voorraad niet structureel uitput. Een grotere voorraad vergroot op die manier ook het waterkapitaal. Het leveren van ecosysteemdiensten is dan ook verweven met de zorg voor de fysieke watervoorraad. →

Waterburgerschap als dimensie van waterkapitaal

Het idee van water-(als)-kapitaal wordt nog krachtiger wanneer we de omgang met water die daaruit voortvloeit ook kunnen koppelen aan een maatschappelijke inbedding. Je zou het een soort collectieve waterintelligentie kunnen noemen, die kinderen vanuit de onderwijs meekrijgen, en die ook de heropbouw van lokale gevoeligheid en kennis over het lokale watermetabolisme omvat. Het houdt ook een sterke betrokkenheid en waardering van (zuiver) water in, dat ruim gedeeld en gerespecteerd wordt. De opbouw van het geldelijk, fysiek en maatschappelijke kapitaal zal het meest duurzaam zijn als het met elkaar een evenwicht vindt.

Leidingwater als nieuw statussymbool

Zoals TESLA illustreerde met de elektrische wagen, zit de sleutel van omslagen vaak in het verbinden van een bepaalde gedrag (electrisch rijden) met een bepaalde status of imago. Gepersonaliseerd water zou een manier kunnen zijn om het 'cultureel kapitaal' van leidingwater als drinkwater op te krikken. Imago en status van water kunnen zo als hefboomen fungeren voor de opbouw van een veralgemeend waterburgerschap.

Een rol voor kunst

Bewustmaking van de burger en het herstellen van zijn band met water als natuurlijk ecosysteem, zal ook veel creativiteit vragen. Veel artistieke projecten

zijn daar ook specifiek ook al mee bezig. Denk aan het Water.War project in Kortrijk, maar ook in Nederland bijvoorbeeld bij de Embassy of Water. The Embassy of Water kijkt naar maatschappelijke kwesties die alles te maken hebben met waterkwaliteit en watercirculariteit. Ontwerpers werken er samen met verschillende partijen uit het waterlandschap. Zo willen ze waterprofessionals en bezoekers inspireren rond nieuwe ideeën op weg naar een zelfvoorzienende, circulaire, duurzame waterketen.

“Als water kapitaal was, dan zouden we er nooit zo mee omgaan. Wat zouden we zien gebeuren als we zouden vertrekken van het idee dat water een kapitaal zou zijn?” (John Grin)

PUZZELSTUKKEN

STEL: water wordt algemeen erkend als een kostbaar goed en men is fier om het bewust te delen met elkaar binnen de limieten (jaarlijkse lokale neerslag, ...), maar ook de mogelijkheden die de natuur ons aanbiedt (bv. natuurlijke zuivering via helofyten, ontharding, her-meanderen van waterlopen). Een tax shelter voor investeringen in ecosysteemdiensten zorgt ervoor dat iedereen mee investeert in een robuust/veerkrachtig waterproject: “water rendeert voor jou en de maatschappij. →

***“Als het leven op aarde een voortdurende uitwisseling van goederen en betalingen zou zijn, dan was het water de munteenheid waarmee die transacties werden voldaan”
(Alok Jha)***

Er is een omslag nodig van “de vervuiler betaalt” naar vermeden kosten gebruiken voor investeringen met positieve impact. Het huidig (passief?) beleid beboet de vervuiler, maar geeft incentive om positieve impact te creëren. En ook al laat de huidige meet-technologie al veel toe op vlak van herkenning van vervuilende stoffen in waterlopen en hun bron - tenminste als het een enkelvoudige bron is, toch is het moeilijk om normen/regels te handhaven als het over meerdere/diffuse bronnen gaat → moeilijk om de schuldige met de vinger te wijzen! Misschien is de vervuiler er zich zelf niet van bewust. Denk maar aan de hoge concentratie van farmaceutische stoffen in onze waterlopen, als gevolg van het doorspoelen van medicijnen die over-datum zijn.

Water is geen water meer zodra het doorgespoeld is

Er is dan ook nood aan een actief beleid waarbij gestimuleerd wordt om een positieve bijdrage te leveren aan het watersysteem (m.i.v. milieu en gezondheid). “Er zijn meer vermeden kosten door te belonen voor positieve acties, dan winsten op enkele die vervuilen”

Kan er ook (gezuiverd) afvalwater geloosd worden naar de waterloop die een ecologisch bevorderende impact heeft?

Wat betreft de farmaceutica, worden verdienmodellen herdacht: medicatie wordt geleverd op maat van patiënt en behandeling; geen medicamenten in pakjes per 100-tabletten,.. Medicatie wordt zo ontwikkeld dat ze volledig opgenomen te worden door het lichaam → geen residues komen nog in het water terecht, of als ze terecht komen in het water worden ze op volledig natuurlijk wijze geabsorbeerd in het water of via de natuur. De winstmarge van het verkoop van medicijnen wordt rechtstreeks in relatie gebracht met (vermeden) milieu-impact.

We zien al dingen gebeuren die invulling geven aan deze denkwijze. In Denemarken is de regelgeving erop gericht om de drinkwaterlevering te baseren op onvervuild grondwater - smaakvol, helder en geurloos. De consument moet het kunnen drinken zonder zich zorgen te maken over contaminatie. Daarom heeft de bescherming van grondwatervoorraden een zeer hoge prioriteit, en zijn de kwaliteitscriteria for grondwater over het algemeen hetzelfde (of zelfs lager) dan voor drinkwater, dat globaal genomen de EU drinkwaterrichtlijn volgt. →

Collectieve waterwijsheid?

Het Rapport Vlaanderen Wijs met Water stelt: *“Met betrekking tot de problematiek te veel/te weinig water moet de bevolking door middel van een communicatieplan over meerlaagse waterveiligheid tot medewerking worden aangespoord bij het vasthouden, bergen en afvoeren van water.”* Weten wanneer water komt, hoe en wanneer je het opvangt, en hoe en wanneer je het moet laten gaan. En dit op verschillende schaalniveau's en binnen verschillende maatschappelijke sectoren. Je zou kunnen zeggen dat er nood is aan een vorm van 'waterwijsheid'. Die moet niet noodzakelijk nieuw opgebouwd worden, maar mogelijk op een aantal punten wel hersteld of opnieuw opgebouwd worden.

De overgang van centraal naar decentraal is niet gewoon de omgekeerde beweging van die van decentraal naar centraal.

Van Tim Soens leerden we immers hoe het Vlaamse Peasant Model historisch een evolutie heeft aangevuurd waarbij lokale kennis van het water steeds meer overbodig werd gemaakt door een toenemend centraal beheer van het watersysteem door experts. Een deel van die lokale gevoeligheid voor het watersysteem is in de loop der jaren verdampt.

Van overheidsmonopolie naar maatschappelijke verbinding rond drinkwater, of de opbouw van een toekomstbestendig waterburgerschap.

OVER NORMEN, DISTRIBUTIE EN MONOPOLIES

Vaststellingen, tegenstellingen en vragen.

Vooraleer we water drinkbaar mogen noemen, wordt het gelukkig getoetst aan een hele reeks vooropgestelde normen. Met grote ijver en verantwoordelijkheidsgevoel voor de algemene volksgezondheid onderzochten wij de details. Geen bacteriën, microben, hormonen, zware me-talen, dat leek ons een goed begin. Maar er bleek meer aan de hand. We sloegen er de wetgeving op na en kwamen uit bij lijsten met richtlijnen en verordeningen die vreemd genoeg onderling nogal grote verschillen vertoonden.

Wie had er nu gelijk? Europa? De Verenigde Staten? De geglobaliseerde wereld-orde? De normen vastgelegd in de richtlijnen van de Europese Unie stroken niet met die van het Environmental Protection Agency van de Verenigde Staten (EPA) of die van de Wereld Gezondheidsorganisatie (WHO). En dan hebben we het nog niet eens over dissidente onderzoekers als Professor Orszagh (www.eautarcie.org) die alweer andere normen verdedigen die volgens hen dichter staan bij "bio-compatibiliteit" dan bij bedrijfsgemak. →

En over de normen die de grote bedrijven die zorgen voor watersanitie in de derde wereld hanteren, zwijgen we al helemaal (Het was op AidEx, de internationale beurs voor bedrijven in de humanitaire hulpverlening, dat we mochten horen: “It’s all about trust, and people just happen to trust installations labelled with a Swiss cross”).

Wat te doen?

Bovendien was er ook de kwestie rond distributie van drinkwater. Op de allereerste dag van onze publieke werf voor het ProperWaterPaviljoen, op 15 juni 2012, mochten we een brief ontvangen van Vivaqua, persoonlijk afgeleverd door een werknemer van de openbare maatschappij voor productie en distributie van drinkwater én voor de sanering van afvalwater. Hierin werd gesteld dat Vivaqua “het burger-initiatief dat aan de basis ligt van het ProperWater project toejuicht, maar dat er potentiële sanitaire problemen zijn” en we niet het recht hebben om ons “ProperWater” als “drinkwater” te verdelen, ook al werken we voor de controle ervan samen met een Brussels intercommunale laboratorium. Een ordonnantie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (20 oktober 2006, art. 17) bepaalt inderdaad dat Vivaqua het monopolie bezit voor productie en distributie van drinkwater in Brussel. Een Europese richtlijn voorziet dan weer in de toekenning van het recht op monopolie als het gaat om het beheer van grote infrastructuren die van belang zijn voor de volksgezondheid (Richtlijn 2002/21/EC – netwerken gekenmerkt door een natuurlijk monopolie). De logica van deze wetgeving is zeker te volgen. Maar klopt het

dat mensen die zelf de verantwoordelijkheid willen dragen over hun eigen drinkwater, dit in de Europese Unie bij wet niet langer mogen? In uitgestrekte gebieden als Canada en Australië drinken ze in de outback toch sinds mensenheugenis zelf gefilterd en gezond water? Waarom leggen we de verantwoordelijkheid voor ons drinkwater volledig bij overheden en (semi-)publieke bedrijven? Staan mensen zoals Professor Orszagh, met 20 jaar wetenschappelijk onderzoek rond drinkwater op het palmares, dan buiten de wet?

<http://www.properwater.org/index.php/nl/7/11/67>

Op verschillende dimensies van het waterbeleid, werden bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de burgers overgedragen naar andere instanties. Je zou het een structurele ontzorging van de waterbesoignes van de burger kunnen noemen. De overheid zorgde ervoor dat de burger zich geen zorgen moest maken over de kwaliteit en aanvoer van leidingwater. Als er in huis problemen kwamen met water, viel dit onder de brandverzekering. Een brand- of woonverzekering afsluiten, is wettelijk niet verplicht. Toch eisen de meeste banken bij de aanvraag van een hypothecaire lening, dat er een brandverzekering wordt afgesloten. En bij grotere calamiteiten, zoals overstromingen stonden ook weer verzekeringen en eventueel ook het rampenfonds klaar. Deze ‘ontzorging’ van verschillende dimensies van onze omgang met water, heeft doorheen de jaren de band van burgers met het watersysteem doen verwateren. ■

4. REGIONAAL METABOLISME

Alle actoren als één geheel bekijken

Door water als deel te bekijken van een regionaal metabolisme, worden vele actoren in die regio op een natuurlijke wijze in relatie gezet tot waterbeheer in ruime zin. De wijze waarop deze actoren en hun activiteiten zich verhouden tot en inspelen op het water, is via dat metabolisme onderling verbonden en heeft dus zo ook impact op de andere actoren. Zo fungeert het metabolisme als een uitnodiging tot samenwerking.

Het stopt niet bij de klassieke actoren

Kijken naar water als naar een deel van een metabolisme opent weer nieuwe mogelijkheden. Waar we voordien van de traditionele boer ook een waterboer of een gezondheidsboer maakten, komt via het metabolisme bijvoorbeeld ook de dokter of de apotheker in beeld. De keuze die zij bijvoorbeeld maken voor bepaalde medicijnen die minder residuen in de natuur laten vloeien, of te kiezen voor meer natuurlijke stoffen, maakt hen ook mee tot waterbeheerders. Zo ontwikkelt het regionale watermetabolisme zich tot een organiserende kracht voor nieuwe, duurzame maatschappelijke coalities.

De cirkel van het metabolisme sluiten

Als de apotheker ook kleinere verpakkingen kan

aanbieden of de prijs kan verhogen om een verstandiger gebruik van de medicatie te stimuleren, heeft hij tools in handen om problemen bij de bron aan te pakken. Zo zouden we ook kunnen sturen via taksen in functie van de milieubelasting, zodat firma's op de duur overschakelen naar minder milieubelastende derivaten. De winstmarge moet dan correleren met de milieu-impact. Andersom is het ook een piste om afhankelijk van de noden van de lokale waterloop op maat gezuiverd afvalwater te lozen, naar analogie om leidingwater op maat te maken voor de burger.

Water als systeemspiegel

Het verhaal van Li An Phoa leerde ons dat we in het water in de rivieren ook kunnen aflezen hoe het met onze samenleving gesteld is. Ruimer zou je kunnen stellen dat een regionaal watermetabolisme als een systeemspiegel fungeert. Medische residuen leren ons hoe we met gezondheid en ziekte omgaan, tonen ons de nadruk op het curatieve, want het preventieve, dat zou het zuivere water zijn. Aan de vervuiling kunnen we daarnaast aflezen hoe onze economie functioneert en welke waarden zij centraal of prioritair stelt. Aan de residuen van pesticiden in het water, kunnen we aflezen welke keuzes we maken in de voedselproductie. De vorm van onze waterlopen, die zo goed als allemaal gekanaliseerd zijn, toont ons dat onze basishouding er een is van de mens die leidend is ten opzichte van het water, en dus gericht is op beheersing en controle. →

Daar waar de ecosystemen in onze waterlopen weer opleven, blijkt dat hoe wij het water leiden niet altijd leidt tot een omgeving waarin de natuur zich goed voelt. Op welke manier zou Internet of Water opgezet worden als deze (of een soort) spiegel. Hebben we al de kennis om dat te ondersteunen, of zijn we deze kennis over discipline grenzen aan het opbouwen?

PUZZELSTUKKEN OM TOT HET IDEE TE KOMEN:

Door water als deel te bekijken van een regionaal metabolisme, worden vele actoren in die regio op een natuurlijke wijze in relatie gezet tot waterbeheer in ruime zin. De wijze waarop deze actoren en hun activiteiten zich verhouden tot en inspelen op het water, is via dat metabolisme onderling verbonden en heeft dus zo ook impact op de andere actoren. Zo fungeert het metabolisme als een uitnodiging tot samenwerking. We grijpen hier terug naar het idee van water als kapitaal. Het metabolisme is dan een belangrijk onderdeel van dat kapitaal, en moet daarom ook samen beheerd worden.

Zo een perspectief opent weer nieuwe mogelijkheden. Waar we voordien van de traditionele boer ook een waterboer of een gezondheidsboer maakten, komt via het metabolisme bijvoorbeeld ook de dokter of de apotheker in beeld. De keuze die zijn bijvoorbeeld maken voor bepaalde medicijnen die minder residuen

in de natuur laten vloeien, of te kiezen voor meer natuurlijke stoffen, maakt hen mee tot beheerders van het regionale waterkapitaal. Zo ontwikkelt het regionale watermetabolisme zich tot een organiserende kracht voor nieuwe, duurzame maatschappelijke coalities, die het waterkapitaal, zoals we dat elders invulden, vergroten.

Van mededingsautoriteit naar samenwerkingsautoriteit

Op dit moment zit water 'gevangen' als een hulpbron in sectorale kaders. Dat kader is dat er een structurele overproductie gegroeid is in de landbouw, waardoor de prijzen van de landbouwproducten in de afgelopen 10,20,30 jaar nog maar nauwelijks zijn veranderd. Een oplossing zou kunnen zijn om volumeafspraken te maken maar dit laat de mededingsautoriteit niet toe. Indien je in een situatie komt waarbinnen ook minder moet geproduceerd worden om een waardig inkomen te krijgen worden initiatieven als biologische landbouw direct al wat aantrekkelijker. Terwijl het een initiatief zou zijn dat een duidelijk maatschappelijke waarde creëert, door haar bijdrage aan een gezonde natuur en gezonde voeding, maar ook indirect economische waarde kan creëren omdat het de druk op waterzuivering vermindert, zou het waarschijnlijk toch niet toegelaten worden. Er mist dus op dit moment in de governance een instantie die maatschappelijke waardecreatie in de balans van het streven naar economische competitiviteit kan werpen. →

En toelaten dat economische partijen afspraken over volume of prijs maken, indien deze gekoppeld worden aan de realisatie van een duidelijke maatschappelijke meerwaarde. Mogelijk zou daartoe een vorm van integriteitscommissie in het leven moeten geroepen worden, die de claims op dat vlak ook opvolgt en niet realisatie van deze maatschappelijke doelstelling ook kan sanctioneren.

Technologie als hefboom

<https://amsterdecks.com>

Elders hadden we het al over het Internet of Water. Een technologische opportuniteit die heel krachtig kan werken voor zover ze gekoppeld wordt aan maatschappelijke vraagstukken voor het toekomstig watersysteem en wanneer ze zoveel mogelijk ook de aanzet voor maatschappelijke coalities rond nieuwe oplossingen in zicht draagt. Die elementen zijn bijvoorbeeld te herkennen in het Amsterdecks project. De technologie van de sensoren verbindt recreatie op en aan het water met de waterkwaliteit en de oorzaken waardoor die kwaliteit aangetast wordt. Ze beoogt vandaaruit een handelingsperspectief op te zetten voor maatschappelijke partijen om actief te participeren aan een duurzamer watersysteem.

We zagen al flitsen van de toekomst in Zwitserland dat taksen oplegt aan de producenten van medicijnen om

daarmee waterzuiveringsprojecten te financieren. Je zou ook kunnen denken aan een taks in functie van de milieubelasting zodat firma's op de duur overschakelen naar minder milieubelastende derivaten. De winstmarge zou dan correleren met de milieupact.

Li-An Phoa schets een beeld van water als 'systemspiegel'. Het roept de vraag op wat er gebeurt als de uitgangspunten gespiegeld zouden worden. Als niet de mens, maar het water leidend zou zijn? ■

5. UITGELEIDEND IDEE: ANDER WATER VRAAGT ANDERE WIJSHEID

Versnippering is eigenlijk een scheldwoord voor specialismen

Wanneer er gesproken wordt over de versnippering in het waterbeleid, dan vertolkt dat vaak een bepaald sentiment van immobilisme, een gevoel van gebrek aan daadkracht, een te grote (al dan niet bureaucratische) complexiteit. Het is goed om na te gaan hoe die sentimenten ontstaan zijn. Veel van wat er in de ‘snippers’ gebeurt, is immers lange tijd nooit geïdentificeerd, mogelijk zelfs geprezen. Alleen zijn veel van die specialismen in hun oorspronkelijke vorm niet meer geschikt om de nieuwe vraagstukken rond water aan te pakken.

De evolutie naar een meer hybride waternetwerk vraagt toevoeging van nieuwe kennis

We zagen doorheen de arena hoe experimenten en ideeën zich op allerlei ruimtelijke schalen ontwikkelen, en hoe ze zich steeds meer over grenzen van beleid en

disciplines begeven. In de organisatie zagen we een beweging weg van centralistisch naar een hybride vorm, met veel meer beweging en dynamiek decentraal. Dat vraagt dat er (her)nieuw(d)e kennis wordt toegevoegd aan het systeem.

Nieuwe maatschappelijke evoluties doen andersoortige kennis binnenvloeden

De wereld is in snelle evolutie. Deze zin werd al geschreven in pre-coronatijd, en wint enkel nog aan relevantie dezer dagen. Op dat moment was terrorisme het belangrijkste voorbeeld om aan te geven dat de kwetsbaarheid van het watersysteem voor slechte intenties een nieuwe dimensie aan omgaan met water toevoegde. Er is ook de fundamentele vraag naar eigenaarschap van water, die dan weer een sterk ethische dimensie kan krijgen. Er worden dus spannende nieuwe ruimtes ontsloten waarin kennis- en praktijksynergieën kunnen ontstaan om de omslag naar een toekomstbestendig watersysteem te ondersteunen.

Never mind versnippering, op naar herconfiguratie

In het licht van het voorgaande zijn de snippers vooral puzzelstukjes van een nieuw kennislandschap. Teams die vanuit hun expertise zowel met waterzuivering als met absorptie van medicijnen in water bezig waren, zien in de systemische kijk op water krachtige linken tussen die twee in het licht van nieuwe maatschappelijke vraagstukken. →

Zo worden er al kleine en grotere stappen gezet op weg naar een nieuwe kennisagenda voor het watersysteem.

“The fish doesn’t think, because the fish knows, everything.” (Iggy Pop in ‘This is a film’ van Goran Bregovic)

Wie niet slim is, moet klein zijn

Het bedenken van de nieuwe of hernieuwde kennis die nodig is voor een systemische kijk op water, kan vermoedelijk best vanuit praktijk op (kleinere) schaal gevoed worden. Een lokaal of regionaal watermetabolisme zou een heel vruchtbaar vertrekpunt kunnen zijn daarvoor. Door op die schaal zichtbaar te maken hoe verschillende behoeftes en activiteiten met elkaar verbonden zijn doorheen het watersysteem, wordt ook het formuleren van relevante vragen veel makkelijker, en door de band met de praktijk ook krachtiger. Laat het ons een ‘watertuin’ noem, waarin een nieuw maatschappelijk samenspel voor de omslag in het watersysteem kan onderzocht en opgebouwd worden. ■